

54. srečanje mladih raziskovalcev Slovenije
2019/20

Foucault in upor

FILOZOFIJA IN SOCIOLOGIJA

Raziskovalna naloga

Avtor: Matevž Rezman Tasič

Mentor: mag. Matevž Rudl

Šola: II. gimnazija Maribor

Maribor, 2020

54. srečanje mladih raziskovalcev Slovenije
2019/20

Foucault in upor

FILOZOFIJA IN SOCIOLOGIJA

Raziskovalna naloga

Avtor: Matevž Rezman Tasič

Mentor: mag. Matevž Rudl

Šola: II. gimnazija Maribor

Maribor, 2020

Vsebina

Povzetek	4
Uvod	5
Raziskovalna predpostavka	7
Namen naloge	8
Metodologija dela	8
Foucaulteva analiza oblasti in upora	9
Pomanjkljivosti judicialnih in institucionalnih modelov oblasti.....	10
Moderna oblast	16
Foucault in upor oblasti.....	27
Razprava	30
Zaključek	37
Literatura	38

Povzetek

Raziskovalna naloga se posveča Foucaultevi teoriji oblasti in upora ter kritično vrednoti njegove mnogotere prispevke filozofiji.

V teoretskem delu naloge se tako posvečam Foucaultevemu opusu oziroma tistemu delu tega, ki se ukvarja s problematiko naloge – njegovi kritiki unitarnih judicialno-institucionalnih teorij oblasti, Foucaultevi analizi oblasti in oblastnih mehanizmov (kjer posebno pozornost posvečam njegovemu delu na področju 'ekonomije oblasti', genealogije in biopolitike) ter Foucaultevi teoriji upora.

V razpravi raziskovalne naloge zagovarjam tezo, da Foucaulteva teorija upora ne omogoča transformativnega upora. Obravnava teze poteka primerjalno med Foucaultevo in unitarnimi teorijami upora. V podporo tezi kritiziram Foucaultevo koncepcijo transformacije oblasti in zagovarjam unitarne teorije upora, ki omogoča kolektiven upor, med tem ko Foucaultev upor individualizira prakso upora, s čimer onemogoča transformacijo oblasti.

Uvod

Ločnica legitimno-nelegitimno opredeljuje moderno politično filozofijo, predvsem v njenih analizah oblasti. Vprašanja, ki si jih posledično postavljamo o oblasti, so tako večinoma povezana z različnimi kriteriji legitimnosti, s katerimi se ukvarja politična filozofija. Za večino je kriterij legitimnosti pravičnost, kakorkoli jo že definirajo, kar pomeni, da je legitimna oblast pravična in nelegitimna oblast nepravična. Takšno držo zavzema večina sodobnih političnih teorij, le da različne teorije za svoje kriterije legitimnosti uporabljajo različne tipe pravičnosti in različne koncepcije pravičnosti same. Tako libertarci zagovarjajo proceduralno pravičnost, ki zagotavlja pravične procedure v družbi, ne glede na njihove posledice (npr. prostovoljna narava tržnih menjav), med tem ko egalitarni liberalci Rawlsovega tipa in marksisti zagovarjajo materialno pravičnost, ki jo lahko razumemo kot pravičnost materialnih rezultatov v družbi (npr. razporeditve bogastva), ki pa jo oboji razumejo nekoliko drugače in vzroke na obstoj nepravičnosti locirajo različno (Rawls jih locira v napačnih prioritetah družbe, med tem ko jih marksisti prepoznavajo v tržnih mehanizmih, privatni lastnini in odsotnosti demokracije). Da povzamem, vse teorije trdijo, da poznajo nek kriterij, na podlagi katerega lahko izjavimo, da je neka oblast legitimna ali nelegitimna – in posledično se mnogo filozofskih debat vrti ravno okoli tega, kateri od teh kriterijev je 'pravi' kriterij pravičnosti.

Tako postane jasno, da ločnica legitimna-nelegitimna oblast s seboj nosi implikacijo o potrebi po uporabi oblasti. Zakaj bi se podrejali oblasti, ki je nepravična? Vse zgoraj omenjene teorije se strinjajo – nepravični oblasti se imamo pravico (morda celo dolžnost) upreti (pa naj si bo to nasilno ali preko volilne skrinjice). Tako tudi same odpirajo vprašanje: »Kako se upreti oblasti?« Prevladujeta dva načina, kako se lotiti odgovarjanja na to vprašanje. Prvi, ki ga lahko imenujemo moralni, se vprašuje o normativnih idejah, ki stojijo za določenimi sredstvi. Tako je zanj vprašanje nasilnih protestov, pa naj si bo to nasilje v obliki spopadov s policijo ali terorizem, vprašanje poseganja v pravice drugih posameznikov – kdaj to smemo storiti, ali sta obe udeleženi strani privolili v tveganja, ali je to skladno s kategoričnim imperativom, in podobno. Drugi način, ki ga lahko poimenujemo oblastni, pa se vpraša, s kakšnimi metodami lahko dejansko spremenimo oblast – ali obstaja prostor, kamor oblast ne seže, ali se moramo boriti proti vsem nasprotnikom ali zgolj proti glavnim, kaj moramo spremeniti, da spremenimo družbena ali medosebna razmerja, in podobno. Na tem mestu bi omenil, da oblastni način ne pomeni nujno sprejetja vseh sredstev kot utemeljenih – vanj spada tudi analiza proti komu (ali

v dobrobit kogar) naj bodo usmerjena različna civilna in protestna gibanja, politične stranke in drugi, v kolikor hočejo spremeniti oblast.

Načina odgovarjanja sta si zelo različna in ponujata različne odgovore na realne politične dileme. Zdi se, da v večini sodobne politične teorije, prevladuje moralni način odgovarjanja na vprašanja upora (eni izmed vidnejših izjem sta gotovo Slavoj Žižek in Giorgio Agamben), kar pa teorijo samo omejuje, saj ostaja zgolj normativna, ne pa tudi realna, politična. Povedano drugače, takšna teorija ne ponuja mnogo odgovorov na to kako biti boj, ki ga ima za normativno vrednega.

Prav ti pomisleki o ločnici legitimno-nelegitimno so izraženi v delih Michela Foucaulta (1926-84). Njegovo delo na področju študije oblasti, oblastnih tehnik in upora je prevetrilo politično filozofijo in ponudilo mnogo odgovorov na zgoraj zastavljena vprašanja, ki se nam porajajo ob branju politične teorije. Pričujoča raziskovalna naloga se bo tako posvetila (1) Foucaultevi kritiki njegovih sodobnikov, (2) njegovi analizi oblasti in (3) Foucaultevim pristopom k uporabi oblasti.

V razpravi raziskovalne naloge bom primerjalno vrednotil Foucaultovo teorijo upora in 'unitarne' teorije upora, ki jih Foucault kritizira. Teza, ki jo bom le-tam zagovarjal, je, da je Foucaulteva teorija upora (primerjalno) manj sposobna transformacije oblasti, kot so unitarne teorije upora. Nazadnje bom še osvetlil, kaj pa morajo unitarne teorije prevzeti po Foucaultu, da zakrpajo lastne pomanjkljivosti.

Raziskovalna predpostavka

Bralec bi lahko ob branju naloge izpostavil, da moja naloga sloni na predpostavki, da obstaja potreba po uporabi, ki bi bil zmožen transformirati oblast. Teza je resnična – skozi celotno nalogo predpostavljam potrebo po uporabi, saj nima smisla razpravljati o vprašanih povezanih z uporabo oblasti, v kolikor ta potreba sploh ne obstaja.

A vendar sam menim, da takšna predpostavka ni daleč od resnice v današnjem svetu. Predvsem bi rad izpostavil dva razloga: (ne)pravičnost sodobne oblasti in potreba po razumevanju sodobnih družbenih pojavov. Moje osebno, filozofsko in politično prepričanje je, da živimo pod nepravično (in posledično vsaj delno nelegitimno) oblastjo, kar vzpostavlja potrebo po transformativni politiki uporabe. Globalna neenakost še vedno narašča, revni in premožni ne občutijo gospodarskih sprememb enako (revnejši tako ponavadi potegnejo 'ta kratko'), skupnosti se razgrajujejo – zame to predstavlja nepravičen svet.

Poleg tega obstaja potreba po razumevanju sodobnih družbenih pojavov – ne glede na to ali se strinjamo, da obstaja potreba po uporabi, smo dandanes soočeni s kopico protestnih in civilnih gibanj, ki skušajo spremeniti oblast. Pomembno filozofsko vprašanje pa je, ali so ta gibanja dejansko zmožna spreminjati oblast (na podlagi njihovih teoretskih temeljev) ali ne.

Zaradi obojega (nepravičnosti trenutnih družbenih ureditev in potrebe po razumevanju različnih družbenih pojavov) menim, da je moja raziskovalna predpostavka smiselna in mi je bralec ne bo zameril.

Namen naloge

Osnovni namen raziskovalne naloge je potrditev zastavljene teze, ki trdi, da navkljub uporabnim vpogledom v analizo oblasti in upora, ki jih najdemo v delih Foucaulta, njegova dela ne ponujajo alternativ sposobnih transformacije oblasti.

Sekundarni namen naloge pa je osvetliti problematičnost filozofskih teorij preko kritične analize Foucaultevih del, saj se večina filozofskih teorij ukvarja zgolj z normativnimi aspekti oblasti, ne pa z naravo oblasti same.

Metodologija dela

Težava strukturiranja naloge se je pojavila že na začetku raziskovalne naloge, a vendar sem se trudil ustvariti strukturo, ki bralcu omogoča preglednost. Tako sem se trudil izogibati posiljenim ločnicam, saj je filozofija navsezadnje odzivna veda, ki ne operira v vakuumu, temveč nadgrajuje, negira ali preučuje nekaj, kar je že bilo ustvarjeno, kar je ustvaril nekdo drug. Posledično se misli preteklih in sodobnih mislecev prepletajo, pa naj se avtorji še tako trudijo, da se ne bi. Tako se tudi v tej nalogi prepleta interpretacija, tako moja kot tuja, in citati ter ideje prisotne v obravnavanih filozofskih delih.

Osnovni gradnik strukture raziskovalne naloge je teza zastavljena v uvodu, ki jo skozi nalogo potrjujem. Kljub temu se jasnost naloge občasno izgubi, a vse digresije v nalogi so tu z namenom pojasnjevanja konceptov, ki so povezani s Foucaultevim delom. To še posebej velja za dele, ki omogočajo mnogo raznolikih interpretacij.

Razumljivo je bila moja metoda raziskovanja filozofska analiza različnih tekstov Foucaulta ter kritično vrednotenje obravnavanih argumentov in konceptov. Poleg tega je v nalogo vključenih tudi nekaj sekundarnih del, med katerimi velja izpostaviti Dolarjevo monografijo o Foucaultu; *Kralju odsekati glavo: Foucaultova dediščina*.

Foucaulteva analiza oblasti in upora

Foucaultev filozofski projekt si lahko razlagamo kot ontološko analizo oblasti in relatije subjekt-oblast. Ontološki, ker se ukvarja s tem, kakšna je oblast v njeni relaciji s subjektom, kako vplivata drug na drugega, kako se manifestirata. Analiza, ker Foucault, četudi zgolj relacijsko, nevtralnno proučuje oblast brez predhodnih normativnih predpostavk, ki jih raje nadomesti s kopico empiričnih vpogledov v delovanje oblasti, ki mu omogočajo nevtralnno analizo oblasti. Tako se v njegovem filozofskem projektu prepletata in medsebojno dopolnjujeta empirični in teoretski aspekt njegovih del.

Navsezadnje pa je njegovo delo kritika prevladujoče politične teorije kot zgrešene, saj le-ta za Foucaulta zgreši ontologijo oblasti in subjekta ter skuša nadomestiti judicialne (teorije, ki se ukvarjajo z ločnico legitimno-nelegitimno) in institucionalne (analiza institucij države) modele države z »razširitvijo dimenzij definicije oblasti, v kolikor želimo s to definicijo preučevati objektivizacijo subjekta.«¹ Tako je pomembno Foucaultevo analizo oblasti brati kot hkratno analizo oblasti same ter razmerja med oblastjo in subjektom.

Obravnavo Foucaultevega dela bo razdeljena v tri sklope. Prvi sklop se bo ukvarjal z njegovo kritiko institucionalnih in judicialnih teorij oz. modelov oblasti, ki temeljijo predvsem na Foucaultevih empiričnih vpogledih v delovanje oblasti. Drugi del se bo posvetil 'konstruktivni' plati njegovega dela – biopolitičnim zasnovam moderne oblasti. Tretji del pa se bo posvetil Foucaultevi analizi upora in emancipatornih politik.

¹M. Foucault, *Subject and power*, v *Critical Inquiry* Vol. 8., No. 4., (1982), str. 778

Pomanjkljivosti judicialnih in institucionalnih modelov oblasti

Foucault kritizira judicialno-institucionalne modele na treh nivojih. Prva obtožba, razvita v *Subjektu in oblasti* (1982), trdi, da operirajo s preozko definicijo oblasti, ki resno omejuje njihovo preučevanje oblasti. Trdi tudi, da so judicialno-institucionalni modeli oblasti grajeni na napačnih postavkah, saj iščejo izvor (Ursprung) namesto porekla (Herkunft) oblasti – kritika teorij oblasti kot ne-genealoških. Tretja obtožba pa očita pomanjkljivo razumevanje oblasti oz. pomanjkljivost empiričnih pogledov judicialno-institucionalnih modelov. V tem sklopu naloge bom obravnaval prva dva nivoja kritike, tretjega, ki je pogojen s Foucaultevim 'konstruktivnim' delom teorije, pa bom obravnaval v naslednjem sklopu naloge.

Preden se lotimo Foucaulteve kritike judicialno-institucionalnih modelov oblasti, razčistimo kaj sploh so. Gre za vse teorije oblasti, katerih temelj predstavljajo neka normativna vrednotenja (npr. svoboda, enakost). Kot primere Foucault večinoma uporablja marksistične teorije, različne teorije osvoboditve in liberalne teorije oblasti. Vse omenjene teorije imajo še dodatno lastnost – oblast razumejo unitarno, osnovano na nekem temelju. Za liberalce so to individualne pravice (ali njihovo pomanjkanje), za marksiste ekonomski sistem in za teorije osvoboditve razmerja dominacije, utrjena tako z ekonomskimi kot legalnimi ter političnimi instrumenti. Posledično se poimenovanje judicialno-institucionalne teorije in unitarne teorije oblasti izmenjujeta skozi celotno nalogo.

I – Omejenost definicije oblasti

Foucault tako očita judicialno-institucionalnim modelom oblasti ozkoglednost, saj da omogočajo zgolj analiziranje institucij oblasti in njenih normativnih postavk. Kot pravi Foucault:

»Kmalu sem ugotovil, da je človek vpet tako v produkcijska razmerja in mreže označevalcev kot v kompleksna razmerja moči. Zdelo se mi je, da ekonomska zgodovina in teorija ponujata dobre inštrumente za produkcijska razmerja in lingvistika ter semiotika za mreže označevalcev, med tem ko za razmerja moči nismo imeli potrebnih inštrumentov. O oblasti smo lahko razmišljali zgolj z judicialnimi modeli, se torej spraševali, kaj legitimira oblast, ali pa z institucionalnimi modeli, in se spraševali, kaj je oblast.

Potemtakem je nujno razširiti dimenzije definicije oblasti, v kolikor želimo s to definicijo preučevati objektivizacijo subjekta.«²

Kritika je tako dokaj preprosta – klasične judicialno-institucionalne teorije oblasti izpustijo del analize oblasti, prav tisti del, ki bi jim omogočal študij razmerij moči in subjekta (ter njegove subjektivizacije). Tako se zdi, da je Foucaultev namen dopolniti neke obstoječe teorije, o vrednosti katerih Foucault ne izreka sodbe, s svojo »konceptualizacijo«³ oblasti. Kritika je Foucaultu pomembna, ker z razširitvijo »dimenzij definicije oblasti«⁴ omogoča študij vseh treh modusov objektivizacije – znanstvenih načinov poizvedovanja (npr. ekonomija in biologija), ločevalnih praks (npr. ločevanje bolnih in zdravih) ter kako se človek sam spremeni v subjekt – vsem doda neko dimenzijo, predvsem pa povezuje vse tri moduse objektivizacije subjekta.

Poleg tega Foucault trdi, da takšna definicija oblasti ne omogoča preučevanja razmerja med racionalizacijo in oblastjo, ampak se osredotoča zgolj na analizo oblasti z »gledišča njene notranje racionalnosti«⁵. Tako so zanj racionalne analize oblasti, za katere je presežek politične moči iracionalen, sterilne, saj je »nesmiselno uporabljati razum kot nasprotno entiteto nerazumnemu. Poleg tega bi nas to ujelo v igranje arbitrarne in dolgočasne igre ali racionalnega ali iracionalnega.«⁶ Tudi racionalne analize, ki se zavedajo zgodovinske specifičnosti moderne kulture (npr. frankfurtska šola), zanj niso dovolj, saj da je »bolje analizirati proces [racionalizacije] v mnogih poljih, ki imajo povezavo s fundamentalnimi izkustvi: norost, bolezen, smrt, kriminal, seksualnost, in tako naprej«⁷ kot analizirati racionalizacijo celotne družbe ali kulture.

Prava analiza oblasti za Foucaulta leži v analizi, ki za izhodišče vzame »oblike upora proti oblikami oblasti«⁸. Takšna analiza ponuja ekonomijo razmerij moči, ki je bolj empirična, bolj neposredno povezana z našimi vsakodnevnimi situacijami in implicira več povezav med teorijo in prakso ter se izogiba samemu pojmu unitarne racionalizacije oz. racionalnosti in ga nadomešča s pluralistično racionalnostjo.⁹ Na prvi pogled to ni posebej drugače od nekaterih

² Prav tam, str. 778

³ Prav tam, str. 778

⁴ Prav tam, str. 778

⁵ Prav tam, str. 780

⁶ Prav tam, str. 779

⁷ Prav tam, str. 779

⁸ Prav tam, str. 780

⁹ Prav tam, str. 779-80

drugih, judicialno-institucionalnih, teorij oblasti – marksistična analiza oblasti pogosto poteka prav v iskanju nasprotij med oblastjo in uporom, heglovci nasploh pa pogosto oblast definirajo kot boj med notranjim in zunanjim. A pri Foucaultu ne gre zgolj za analizo antagonizmov, pa naj si bodo ti razredni, kulturni, ali kakršnikoli drugi, ampak analizo pluralnosti oblik uporov in oblasti, ki jih ni mogoče zvesti na neke osnovne antagonizme (npr. notranje-zunanje) razen na osnovno empirično dejstvo, da gre za oblike upora in oblike oblasti, ki so v medsebojnem razmerju – enkrat drug drugega krepijo, drugič rušijo. Takšna analiza je tista, ki po Foucaultu, omogoča »analiziranje razmerij moči skozi antagonizme strategij, namesto z gledišča njene interne racionalnosti.«¹⁰ Zgolj takšna analiza omogoča razširitev dimenzij definicije oblasti, ki omogoča študij objektivizacije subjekta.

¹⁰ Prav tam, str. 780

II – Med izvorom in poreklom oblasti

Druga kritika, ki jo poda Foucault, je vezana s samim pristopom judicialno-institucionalnih teorij oblasti k problemu. Judicialno-institucionalne teorije oblasti se ukvarjajo z nastankom države ali z njenimi normativnimi podstavki, v zadnji instanci pa z zgodovinsko analizo idej o legitimnosti oblasti in oblasti same – operirajo v sistemu »linearne geneze«¹¹ preučevanega. Tako se omenjene teorije ukvarjajo z izvorom (Ursprung) države – iščejo neko začetno točko, v kateri je »najti samo bistvo stvari, njena najbolj čista možnost, njena skrbno vase zapognjena identiteta, negibna forma, nekaj, kar je predhodno vsemu zunanjemu, naključnemu in zaporednemu.«¹² Skratka, iskanje izvora je v bistvu iskanje esence preučevanega, bistva, ki opredeljuje preučevano ne zgolj pred vsem zunanjim, naključnim in zaporednim, ampak *navkljub* vsemu. Izvor ni zgolj temporalno postavljen pred vse, kar mu sledi, ni zgolj neka točka v času, skrita v nekem arhivu, ki bo razodela bistvo stvari. Izvor določa tudi 'popačeno' stvar, tisto, ki je preoblikovana, drugačna, a njena »negibna forma«¹³ je še vedno prisotna. Tako iskanje izvora vpliva tudi na razumevanje trenutnega, ne zgolj na razumevanje preteklega.

Za Foucaulta je iskanje izvora težavno, ker le-ta po njegovem ne obstaja. Kot pravi:

»Toda kaj se nauči genealog, ki skrbno prisluhne zgodovini, namesto da bi naklonil svojo vero metafiziki? Da je za stvarmi »vse kaj drugega«: ne njihova bistvena skrivnost brez datuma nastanka, ampak skrivnost, da so brez bistva ali da je njihovo bistvo nastalo kos za kosom iz figur, ki so jim bile tuje.«¹⁴

Bistva teorije ne morejo iskati v 'neomadeževanem' bistvu stvari, ker takšnega bistva sploh ni. Za vsakim odkritjem, za vsakim razgaljeno stvarjo je nekaj drugega, nekaj, kar jo ponovno 'omadežuje'. Za Foucaulta je tisto, kar najdemo v zgodovinskem začetku stvari, »neujemanje z drugimi stvarmi, neskladje«¹⁵ in ne »nedotaknjena identiteta njihovega izvora.«¹⁶ Posledično so zanj judicialno-institucionalni modeli oblasti zgrešeni, ker temeljijo na napačnih predpostavkah o zgodovinskem začetku stvari. Normativne teorije legitimnosti države iščejo izvor, v zgoraj omenjenem širšem smislu, človeka, pa naj si ga najdejo v njegovi svobodi ali

¹¹ M. Foucault, *Nietzsche, genealogija, zgodovina*, v *Vednost-oblast-subjekt* (2008), str. 87

¹² Prav tam, 89

¹³ Prav tam, str. 89

¹⁴ Prav tam, str. 89-90

¹⁵ Prav tam, str. 90

¹⁶ Prav tam, str. 90

kakršnikoli verziji naravnega stanja, med tem ko institucionalne teorije oblasti preučujejo pojav državnih institucij, njihovo digresijo od neke ali prvotne ali 'dobre' oblike (npr. marksistične analize prehoda Sovjetske zveze iz demokracije sovjetov v avtoritarno diktaturo).

Poleg tega iskanje izvora za Foucaulta pomeni določeno mero izločevanja in neupoštevanja zgodovinskih dogodkov, ki osiromaši dane teorije in realno prilagaja njihovi notranji racionalnosti. Linearne geneze dogodkov, ki naj bi sledile izvoru stvari, urejajo dogodke in stvari v »skrbni z njihovo uporabnost: kot da bi bile besede ohranile svoj smisel, želje svojo smer, ideje svojo logiko: kot da bi ta svet izrečenih in hotenih stvari ne poznal pobegov, bojev, izsiljevanj, zakrinkavanj, zvijač.«¹⁷ Po izvoru se vse siromaši, ni več enako tistemu, kar je bilo prej, ni enako tistemu 'pravemu'. Hkrati pa se išče neko kontinuiteto, podobnosti in nasprotja, kjer jih v resnici ni, ampak so tam samo po (zmotni) interni racionalnosti teorije, urejeni glede na svojo uporabnost. Tako dobimo teorijo, grajeno s pomočjo »velikih in dobrodejnih zmot.«¹⁸

Foucault kot alternativo ponudi genealogijo, s čimer se postavlja v Nietzschejevo nasledstvo.¹⁹ Genealogija je za Foucaulta »siva: vestna je in potrpežljivo dokumentarna. Posveča se nejasnim, spraskanim, večkrat prepisanim listom.«²⁰ Genealogija se ne ukvarja z izvorom stvari, temveč z njihovim poreklom (Herkunft) – zgodovinskim začetkom, vznikom stvari.²¹ Kot zapiše Dolar:

»Genealogija je na sledi dogodku, se pravi nečemu, kar ne izhaja iz bistva in smisla, ampak stvari 'bistveno' doleti mimo njihovega domnevnega bistva, tako rekoč od zunaj, jih dislocira in umaže čistost izvora.«²²

Genealogija zavrača neomadeževanost stvari, njihovo formo odkrito v izvoru in sprejema, da so stvari od samega zgodovinskega začetka zaznamovane z drugimi 'zunanji' stvarmi – padec se je že zgodil, za mrežo kontingentnih dogodkov ni 'izrojenega' bistva.²³ Izvor je

¹⁷ Prav tam, str. 87

¹⁸ F. Nietzsche, *Človeško, prečloveško* (2005), str. 3

¹⁹ M. Dolar, *Kralju odsekati glavo* (2009), str. 67

²⁰ M. Foucault, *Nietzsche, genealogija, zgodovina*, v *Vednost-oblast-subjekt* (2008), str. 87

²¹ M. Dolar, *Kralju odsekati glavo* (2009), str. 67

²² Prav tam, str. 68

²³ Prav tam, str. 68

»nesklad«²⁴ in posledično genealogija ne najde »neprelomljene in rekonstruirane kontinuitete«, ampak je najdena »disperzija, ki se je ne da poenotiti.«²⁵

Genealogija za Foucaulta tudi ni zgolj zgodovina prelomov, vznikov. Res se je njegovo delo v veliki meri osredotočalo na »nenadne vznike, diskontinuitete,« ampak z namenom zavračanja teleologije, »ki post festum vselej ustvarja iluzijo nujnosti.«²⁶Njegov namen je pokazati, da vse obravnavane prelomnice, tako norišnica kot zapor, niso ne simboli nujnosti ne napredka, temveč produkt različnih oblastnih sil. Vzniki, ki so njihovi produkti, tako ne morejo biti zreducirani na heglovske celice hlapca in gospodarja, saj so sile, ki jih ustvarjajo asimetrične, razpršene in nikakor ne unitarne. Konflikti, čeprav obstoječi in čeprav producirajo ter omejujejo,²⁷ ne morejo biti posplošeni do te mere, da se konflikt na točki sprave razreši – vsaka pomiritev je zgolj pomiritev ene etape v boju, ki se ne konča. Konflikt je tako za Foucaulta popolnoma »nedialektičen,«²⁸ zgolj produkt nasprotij, ki ne prinaša 'odrešitve'. Vloga genealogije je ravno v odstiranju te narave konfliktov, v razbijanju ideje jasnih kontinuitet in prelomnic.

²⁴ Prav tam, str. 68

²⁵ Prav tam, str. 68

²⁶ Prav tam, str. 68-9

²⁷ Prav tam, str. 69

²⁸ Prav tam, str. 69

Moderna oblast

V tem sklopu raziskovalne naloge bom obravnaval konstruktivno plat Foucaultevega dela – njegovo analizo moderne oblasti. Sklop bo razdeljen na tri dele, ki obravnavajo del njegove analize oblasti.

Prvo se bom posvetil Foucaultevemu opisu oblastnih mehanizmov, njegovi ideji, kako oblast izgleda. Posebna pozornost bo namenjena pojmom mikrofizike in dispozitiva, ki sta osrednja pojma v Foucaultevi analizi oblasti. V nadaljevanju se bom ukvarjal z biopolitično naravo oblasti, s poudarkom na moderni suverenosti, regulativni oblasti in njeni produktivni, ne toliko restriktivni, naravi. Del kritike Foucaultevih analiz oblasti bo vključen v ta sklop raziskovalne naloge.

Preden se lotimo same obravnave Foucaulteve analize oblasti, je potrebno vzpostaviti, kaj Foucault sploh ustvarja. Nam ponuja alternativno teorijo oblasti ali zgolj empirične vpogled v delovanje države brez neke teoretske podlage? Foucault se je želel ogniti postavljanju teorije oblasti, saj da teorija zahteva »predhodno objektivizacijo, ki ne postavlja temeljev za analitično delo«. ²⁹ Poleg tega so filozofske teorije vseobsegajoče, totalne in posledično ne dopuščajo prostora za nasprotujoče empirične vpogleds, kar je prav tako zmotilo Foucaulta, ki je želel vzpostaviti »ekonomijo razmerij moči«, ³⁰ ki bi rekonceptualizirala oblast na način, ki bi omogočal študijo objektivizacije subjekta. Ekonomija, kot skupek empiričnih podatkov, vpogledov v razmerja moči, njihovih razporeditev v družbi in njihovih strategij, ki ne bi stala na normativnih temeljih. Foucault tako svojega dela ne vidi kot totalno teorijo oblasti, ampak kot znanstveno teorijo oblasti. To pomeni, da ne predlaga vseobsegajoče teorije oblasti, ki ne dopušča zmotnih empiričnih vpogledov, ampak zgolj teoretski model kakršnega bi pričakovali pri fiziki – model, ki napoveduje prihodnje empirične rezultate in hkrati dopušča možnost zmotne napovedi. In kot takšno Foucaultovo teorijo obravnavam v nadaljevanju.

I – Oblast in oblastne tehnike

Tudi ko Foucault ponuja lastne prispevke analizi oblasti, polje zastavlja alternativno, preoblikuje njegova osrednja vprašanja in polemike. To se izraža predvsem v Foucaultevi

²⁹ M. Foucault, *Subject and power*, v *Critical Inquiry* Vol. 8., No. 4., 1982, str. 778

³⁰ Prav tam, str. 779

definiciji oblasti, ki je zastavljena negativno, z opisi tistega, kar ni oblast, v kombinaciji s konstruktivni definicijskimi drobci.³¹

Oblast tako ni v nikogaršnji posesti, ampak je »vseprisotna«³² in posledično preči različne družbene skupine, razrede in posameznike. Oblast je:

»le neka strategija, neka mreža razmerij, katere rezultat je šele določena razporeditev moči, toda ta strategija, ta mreža preči vse razrede in skupine (misliti »oblast brez kralja«, pravi Foucault). Oblast ne deli enostavno vladajočih in vladanih, temveč preči oboje.«³³

Tako oblasti ne smemo iskati zgolj na vrhu družbenih piramid, nekih visokih mestih družbene hierarhije, temveč povsod, tudi na »dnu [družbene] piramide«.³⁴ Oblasti tako ni mogoče lokalizirati, nemogoče je določiti njeno središče, saj ni točke, iz katere bi se oblast dosledno izvajala, od koder »bi se oblast izvajala od zgoraj navzdol«³⁵ - oblast je treba misliti »'lokalno', 'regionalno', 'periferno', disperzno kot heterogeno polje sil.«³⁶ Navsezadnje je oblast skupek razmerij moči³⁷ (ki jih Foucault definira kot element družbenih razmerij, ki »pritiskajo, pozivajo ali prepričujejo«)³⁸ in delujejo kot osnovni element Foucaulteve analize, razmerja moči kot taka, ne glede na to, kdo je akter v poziciji moči.

Poleg tega se oblasti ne da analizirati kot »proizvoda neke zavestne intence ali interesa«,³⁹ saj so te teleološke in podlegajo analizi interne racionalnosti oblasti, namesto njene objektivne analize. Poleg tega se zdi, da za Foucaulta ni ključno, kakšna je »vsebina« oblasti, temveč kakšna je njena »forma delovanja«.⁴⁰ Oblast in oblastne tehnike sta pomembnejši kot interna racionalnost oblasti, ki jo analizirajo judicialno-institucionalni modeli.

Oboje skupaj za Foucaulta tvori osnovo za *mikrofiziko* oblasti. Mikrofizika, ker jo sestavlja skupek oblastnih sil (katerih forma, ne vsebina, je pomembna za analizo) med različnimi

³¹ Prav tam, 25-26

³² D. Taylor, *Michel Foucault: Key Concepts*, (2014), str. 15

³³ M. Dolar, *Kralju odsekati glavo* (2009), str. 26

³⁴ D. Taylor, *Michel Foucault: Key Concepts*, (2014), str. 13

³⁵ M. Dolar, *Kralju odsekati glavo* (2009), str. 26

³⁶ Prav tam, str. 26

³⁷ D. Taylor, *Michel Foucault: Key Concepts*, (2014), str. 19

³⁸ Prav tam, str. 19

³⁹ M. Dolar, *Kralju odsekati glavo* (2009), str. 26

⁴⁰ Prav tam, str. 26

družbenimi akterji, tako individualnimi kot skupinskimi ter razrednimi, v nekem polju, domeni, kjer potekajo njihove interakcije. Kljub temu se zdi, da obstaja element v polju oblastnih sil, ki ureja njihove interakcije, ki določa njihovo razporeditev. Prav to vlogo nosi *dispozitiv (dispositif)*, ki predstavlja »heterogeni skupek diskurzivnih strategij in neke nediskurzivne organizacije vidljivosti.«⁴¹ Dispozitiv presega razliko med judicialnim in institucionalnim, prenaša eno iz drugega. Povedano drugače, dispozitiv je heterogeni skupek oblastnih sil, ki presega diskontinuiteto med judicialnim (npr. potrebo po skrbi za pomoči potrebne) in institucionalnim (vedno bolj nadzorujočim zaporam, ki posameznika izpostavlja vidljivosti in organizaciji).⁴² Podobno dispozitiv ureja razporeditev oblasti, njene strategije, te »taktike in strategije«,⁴³ ki se spreminjajo, a so vendar lahko zajete z dispozitivom.

Polje sil v dispozitivu – oblast – ima nekaj dodatnih lastnosti, ki jih Foucault razdeli in so pomembne za njegovo analizo oblasti. Prvič, oblasti se ne lasti, ampak se jo uveljavlja (*exercise*).⁴⁴ Oblast kot strategija, si ne more biti prilaščena, ni v ekskluzivni lasti nikogar. Ravno zaradi tega oblasti ne moremo lokalizirati, določiti njenega centra, kot tudi ne iskati prostorov izven oblasti. To seveda ne pomeni, da so vsa razmerja moči enaka, kvalitativno in kvantitativno enakovredna, ampak, da povsod obstaja neka moč (tudi v mikropraksah, kot je izbira naših oblačil), ki jo lahko izkoristimo – a zgolj do te mere, kot nam dopušča dotično razmerje moči. Drugič, razmerja moči niso zunanja drugim družbenim razmerjem, ampak so njihov del.⁴⁵ Razmerje med direktorjem in zaposlenim ni zgolj razmerje moči, ampak tudi produkcijsko razmerje, del mreže označevalcev, ipd.

Tretjič, kot posledica prvih dveh, oblasti ni mogoče razumeti binarno kot nasprotje med vladajočimi in vladanimi.⁴⁶ Razmerja moči se lahko vzpostavljajo od zgoraj navzdol ali od spodaj navzdol in niso v lasti določene družbene skupine. Miriada lokalnih razmerij moči skupaj tvori makro sliko oblasti, naše konvencionalno razumevanje oblasti – družbe, države in civilizacije. Na tej točki se izostrí Foucaultovo razumevanje delovanja oblasti – posamezniki

⁴¹ Prav tam, str. 28

⁴² Prav tam, str. 28

⁴³ D. Taylor, *Michel Foucault: Key Concepts*, (2014), str. 22

⁴⁴ Prav tam, str. 22

⁴⁵ Prav tam, str. 22

⁴⁶ Prav tam, str. 22

predstavljajo mikro nivo oblasti (individualna dejanja in spremljajoča razmerja moči), populacije pa makro nivo (produkt individualnih dejanj in skupek posameznih razmerij moči).

Četrtrič, Foucault trdi, da so razmerja moči intencionalna in nesubjektivna.⁴⁷ Oblast in razmerja moči so intencionalna, saj oblast deluje na podlagi ciljev, ki opredeljujejo njeno taktiko. Hkrati pa je nesubjektivna, saj so razmerja moči neodvisna od individualnih odločitev in socialnih grupacij. Prav pričujoča dvojna, skoraj nasprotujoča si, narava oblasti, je ključni element razumevanja Foucaultevega dispozitiva, saj le-ta uteleša to jukstapozicijo. Na mikro nivoju: oblačimo se moderno in šik, a ne zato, ker bi sami želeli biti moderni, ampak ker dispozitiv in polje sil oblasti nekaj določata kot moderno.

Posledično Foucaultu nekateri očitajo pasivnost in resigniranost v obstoječa razmerja moči in zdi se, da je peta lastnost oblasti potemtakem še toliko bolj pomembna. Foucault trdi, da je lastnost vsake oblasti tudi upor le-tej, ki ji je notranji in vedno prisoten.⁴⁸ Temu se bomo podrobneje posvetili v naslednjem sklopu naloge.

⁴⁷ Prav tam, str. 22

⁴⁸ Prav tam, str. 24

II – Biopolitična oblast

Za Foucaulta je sodobna oblast tista, ki svojo disciplinarno in regulativno oblast izvaja nad telesom na mikro nivoju ter nad populacijo na makro nivoju, v obeh pa je prisotna predvsem oblast nad življenjem.⁴⁹ Posledično takšno oblast imenuje biopolitična oblast, ki ima posebne karakteristike, ki nadaljujejo razvoj Foucaultevih idej zastavljenih v prejšnjem delu tega sklopa. Posvetili se bomo predvsem trem vidikom biopolitične oblasti – (1) biopolitični suverenosti, (2) 'vladnosti' (skupaj z regulativno in disciplinarno vlogo oblasti) ter (3) normam.

(1)

Za Foucault je ena izmed glavnih razlik med moderno in predmoderno oblastjo v njuni suverenosti – suveren predmoderne oblasti je vladar (kralj, parlament), suveren moderne suverenosti pa populacija.⁵⁰ Predmoderna oblast se je ukvarjala predvsem v zagotovitvi suverenosti vladarja in njenem nadaljevanju, legitimnost pa je črpala iz zakonov, ki so bili v zadnji instanci utemeljeni z 'božjo voljo', utelešeno v srednjeveških teorijah legitimnosti oblasti. Kako je torej prišlo do prenosa suverenosti?

Zametki nadzora nad telesom so obstajali že v srednjeveški oblasti. Kot je omenjeno zgoraj, se je srednjeveška oblast med drugim ukvarjala tudi s telesom, a v nekoliko bolj prikriti obliki. V kolikor je cilj oblasti zagotovitev suverenosti vladarja ter njenem nadaljevanju, potem je nujno, da se takšna oblast ukvarja z življenjem in telesom suverena in njegovih naslednikov. Preokupacija z življenjem suverena v srednjem veku je očitna – kralj je moral poskrbeti za čim več lastnih (moških) potomcev in biti je moral razmeroma sposoben vojščak, da je lahko preživel srednjeveška bojišča. Tako se je oblast, resda zelo omejeno in individualno, že v srednjem veku ukvarjala z življenjem in telesom, a vendar se je večinoma ukvarjala z jemanjem – navsezadnje je osnovna suverenova pravica »pravica jemanja življenja«. ⁵¹

Prve teorije *raison d'état* vzpostavijo možnost prehoda, saj osnovna preokupacija države zanje več ni suveren in njegova reprodukcija, temveč država sama.⁵² V trenutku, ko suveren ni več edina razlog za obstoj države, ko teorija seže preko meja posameznika, s tem tlakuje pot za kasnejši prenos suverenosti s posameznega suverena na celotno populacijo, saj se s tem

⁴⁹ Prav tam, str. 41

⁵⁰ M. Dolar, *Kralju odsekati glavo*, (2009), str. 88-89

⁵¹ D. Taylor, *Michel Foucault: Key Concepts*, (2014), str. 41

⁵² M. Dolar, *Kralju odsekati glavo*, (2009), str. 75

spremeni tudi razumevanje države. Država, ki je bila predhodno predvsem *poseljen teritorij v lasti suverena*, se zdaj spremeni v od suverena *neodvisno politično entiteto*, v suverena *samega*.

Posledično se oblast, ki jo je nekdanje predstavljalo kraljevo telo in njegovo potomstvo, v moderni oblasti predstavlja drugače – danes jo predstavlja populacija zajeta v »mnoštvu teles, ki jih je treba distribuirati in reglementirati, presežek transcendence [od boga dane oblasti] pa se je premestil v nekaj, kar bi lahko imenovali 'presežek imanence'«. ⁵³

Vendar slednje ne pomeni, da je suverenost izginila, ampak, da »je telo ljudstva nenazadnje postalo prav novi nosilec suverenosti.« ⁵⁴ Problem suverenosti se tako vpiše v nove okvirje, se premesti in

»začel je predstavljati še en heterogeni sloj v novem dispozitivu, sestavljenem iz heterogenih slojev. Ali drugače, dokler je suverenost delovala kot transcendentna glede na socialni prostor, je družbo homogenizirala, brž ko pa je postala imanentna, je družba postala nekaj heterogenega, ekspanzivnega navzven in navznoter, nezamejljivega, in obenem nekaj, kar bo poslej preganjal presežek imanence.« ⁵⁵

Nova, biopolitična suverenost tako več ne bije vojn zaradi preživetja vladarja, ampak zavoljo preživetja celotne populacije, ki vodijo v grozodejstva zavoljo preživetja populacije, ⁵⁶ česar najbolj ekstremni primer je holokavst.

(2)

Posledica oblasti, ki se posveča življenju, je tudi 'vladnost'. ⁵⁷ Če navedemo najbolj eksplicitno Foucaultovo opredelitev:

»Z besedo 'vladnost' mislim na tri stvari. Najprej mislim na skupek, sestojč iz ustanov, postopkov, analiz in premislekov, računov in taktik, ki omogočajo

⁵³ Prav tam, str. 88 (Dolar v tem delu opozori na delo Erica Santerja *The royal remains*, ki »do potankosti« razvije tezo o 'presežku imanence'.)

⁵⁴ Prav tam, str. 89

⁵⁵ Prav tam, str. 89

⁵⁶ Prav tam, str. 95-6

⁵⁷ Kot opozori Dolar (2009) je to približek Foucaultevemu francoskemu izrazu *la gouvernementalité*, ki so ga uporabili izdajatelji *Življenja in praks svobode*

izvajanje te zelo posebne, dasi zelo zapletene oblasti. Ta ima prebivalstvo za svojo glavno tarčo, politično obliko vednosti za svojo glavno obliko vednosti in varnostni aparat za svoje tehnično orodje. Potem, z 'vladnostjo' mislim na težnjo, na linijo moči, ki na Zahodu kar naprej in že zelo dolgo vodi k prevladi tiste vrste oblasti, ki jo lahko imenujemo 'vladanje'. To je tisto, kar je po eni strani pripeljalo do razvoja specifičnih aparatov vladanja, po drugi strani pa do razvoja cele vrste vednosti. In končno menim, da bi z vladnostjo morali razumeti tudi proces ali bolje rezultat procesa, ki je srednjeveško državo zakonitosti pripeljal do upravne države v 15. in 16. stoletju, države, ki je postopoma postala 'vladnostna'.«⁵⁸

Tako lahko identificiramo dve plati nove oblasti – disciplinarno in regulativno.⁵⁹ Disciplinarna oblast populacijo podreja normam (o normah več v nadaljevanju) preko različnih družbenih institucij (npr. zapora, norišnice ali šole).

»Pod disciplinarno oblastjo bo posameznik še vedno podvržen kaznovanju in zakonu, a proces ne bo več zgolj zadeva njegovega zločina. Vsaj enako pomembno vlogo bo igral kršiteljev karakter. Oblast bodo zanimale okoliščine, tako materialne kot psihološke, ki so spremljale zločin. Te informacije so pomembne, da se predvidi verjetnost ponovitve zločina in potrebe po intervenciji. Da se predvidi in kontrolira posameznikova možnost ponovitve zločina, bo izpostavljen nadzoru, psihološki evalvaciji in rehabilitacijskim praksam nepoznanim [tradicionalni] oblasti.«⁶⁰

Posameznika se tako več ne izključi iz skupnosti, pa naj si bo to z izgonom, doživljenjskim zaprtjem ali usmrčitvijo, ampak se ga preoblikuje tako, da lahko ponovno vstopi v družbo, da se njegovi vedenjski vzorci 'normalizirajo'. Medtem ko se disciplinarna oblast ukvarja s discipliniranjem *posameznika* in njegovem vključevanju v družbo, se regulativna oblast ukvarja s *širšimi družbenimi procesi in vzorci*, ki se tičejo populacije (npr. življenjska doba, rodnost, imigracija).⁶¹ Tako bi lahko rekli, da disciplinarna oblast in tehnike discipliniranja predstavljajo

⁵⁸ M. Foucault, *Vladnost, v Življenje in prakse svobode*, (2009), str. 129

⁵⁹ D. Taylor, *Michel Foucault: Key Concepts*, (2014), str. 44

⁶⁰ Prav tam, str. 44

⁶¹ Prav tam, str. 44-46

mikrotehnike, medtem ko regulativna oblast predstavlja makrotehnike oblasti.⁶² Disciplinarna oblast se tako izraža v ukrepih, ki naj bi podaljšali življenjsko dobo, povišali rodnost in skrbeli za javno zdravje.

Oblast, tako disciplinarna kot regulativna, ki skupaj tvorita biopolitično oblast, pa je potrebovala nove tehnike vladanja, ki so prevzele osrednje vlogo v sami teoriji oblasti, sledeč tradiciji mislecev *raison d'état*. Tako gre pri vladanju predvsem za tehnike obvladovanja prostora, populacije, distribucije dobrin, pospeševanja produkcije in krepitev moči države same. Zdi se, da je to že od nekdanj naloge oblasti, a vendar se tokrat spremeni logika. Oblast več ne »jemlje«,⁶³ kot je to počela klasična oblast, temveč se pojavi »logika pospeševanja, logika oblasti kot produktivne sile.«⁶⁴ Populacija, podstavka moderne suverenosti, je gonilo omenjene logike pospeševanja, saj od trenutka dalje, ko populacija postane *temelj suverenosti*, oblast krepi svoj temelj. V tem je moderna oblast hkrati nasprotna in podobna srednjeveški oblasti – tako kot se je nekdanj krepilo kraljevo pravico do prestola z njegovim številčnim potomstvom in bojno sposobnostjo (ki sta hkrati krepili državo, saj sta zagotavljali njeno nadaljevanje), 'vladnost' isto izvaja nad celotno populacijo. Posledično so nastali novi aparati zadolženi za vladanje.

Glavna izmed novonastalih aparatov je bila policija, ki nekdanj ni predstavljala zgolj notranje vojske za nadzor populacije, temveč je skrbela za vsa področja, ki niso spadala pod »tradicionalno kraljevsko oblast«,⁶⁵ ki je obsegala področja obrambe, financ in pravosodja. Na vseh treh področjih, ki so bila nekdanj tradicionalno kraljeva, je imela oblast negativno in represivno vlogo (obramba pred zunanjimi sovražniki, pobiranje davkov, kaznovanje kršitev zakona),⁶⁶ na novem področju policije, ki je obsegalo vsa ostala področja (to kar danes spada pod raznolika državna ministrstva – za infrastrukturo, delo, socialne zadeve, gospodarstvo, kulturo, ...), pa je oblast delovala produktivno, saj je hkrati širila oblast na področja, kjer je predhodno ni bilo, in tudi na novih področjih ni jemala, temveč pomagala producirati, odpravljala prepreke razvoja.

⁶² Prav tam, str. 45

⁶³ M. Dolar, *Kralju odsekati glavo*, (2009), str. 77

⁶⁴ Prav tam, str. 77

⁶⁵ Prav tam, str. 78

⁶⁶ Prav tam, str. 78

Z biopolitično oblastjo je nastal nov dispozitiv oblasti, ki je oblastne sile razporedil drugače in ki je brez zunanosti – oblast je postala vseprisotna.⁶⁷ Takšna oblast »se je razcvetela v 19. stoletju.«⁶⁸

»19. stoletje je bilo stoletje neizmernega širjenja območij 'nadzorovanja in kaznovanja', kot jih Foucault minuciozno izrisuje v svoji knjigi s tem naslovom. Prodiranje vladnosti v vse družbene pore je bilo podprto z izgraditvijo razvejane mreže institucij – obveznega šolstva, zaporov, klinik, zdravstva, tovarn.«⁶⁹

Oblast je postala ekspanzivna, iščoča novih področij, vseobsegajoča. Ene institucije biopolitične oblasti so zvedljive na druge,⁷⁰ ki jih Foucault ponazori s svojo slavno enačico med šolo, tovarno in zaporom, razmerje med kateri ureja »nevidna roka«⁷¹ dispozitiva.

Negativne plat regulativne in disciplinarne oblasti, pa so prisotne v dveh ekstremih 20. stoletja – stalinizmu in fašizmu.⁷² Toda dejstvo je, da sta oba primera zgolj ekstrema biopolitične oblasti, katere zametki obstajajo tudi v liberalnih demokracijah:

»Eden od mnogih razlogov, zakaj sta [stalinizem in fašizem] nam tako zagonetna, je, da navkljub njuni zgodovinski posebnosti, nista zares edinstvena. Uporabila in razširila sta mehanizme, ki so že prisotni v večini drugih družb. Še več: kljub njuni lastni interni norosti, sta do velike mere uporabila ideje in metode naše politične racionalnosti.«⁷³

Biopolitiko tako lahko jemljemo kot presečišče med tehnikami disciplinarne in regulativne oblasti (vladnosti) ter suverenosti opredeljene s populacijo. Glavni Foucaultev prispevek ali, če želite, nauk pa je v tem, da vsaka biopolitična oblast, naj bo demokratična ali avtoritarna, nosi potencial totalitarnosti, ki se ne skriva v nekem elementu, ki bi bil oblasti zunanji, ampak je njen del.

⁶⁷ M. Dolar, *Kralju odsekati glavo*, (2009), str. 79

⁶⁸ Prav tam, str. 79

⁶⁹ Prav tam, str. 79

⁷⁰ Prav tam, str. 79

⁷¹ Prav tam, str. 79

⁷² M. Foucault, *Subject and power*, v *Critical Inquiry Vol. 8., No. 4.*, (1982), str. 779

⁷³ Prav tam, str. 779

(3)

Za Foucaulta se biopolitična oblast ne opira na zakon, ampak na normo, njen namen je 'normalizirati'.⁷⁴ Norma presega zakon, polje njenega vpliva je večje, glavni tehniki pa sta discipliniranje in regulacija, ki ju označuje predvsem »nadziranje in z njim normaliziranje«⁷⁵ kot »oblastni instrument«.⁷⁶

»Znamenja, ki so izražala statuse, privilegije in pripadnosti, postopoma nadomeščajo s celim sistemom stopenj normalnosti ali jim ga vsaj dodajajo; te stopnje so znaki pripadnosti homogenemu družbenemu telesu, ki pa imajo same na sebi vlogo klasificiranja, hierarhiziranja in distribuiranja stopenj. Normalizacijska oblast v določenem pomenu prisiljuje k homogenosti, hkrati pa individualizira, ko omogoča merjenje odmikov, določanje ravni, ugotavljanje posebnosti in koristno uporabo razlik, s tem da jih prilagaja drugo drugi.«⁷⁷

Simboli tako postajajo norme, od posameznikov pa se pričakuje, da od norme ne odstopajo preveč. Tako se homogenizira tiste, ki normam sledijo, med tem ko se individuumom, ki od norm preveč odstopajo, odreka homogenost, se jih brutalno individualizira ter se jih disciplinira, normalizira. Enako velja za regulativno oblast – obstaja norma o zdravi konzumaciji alkohola, starosti fetusa, ki je primeren za splav, itn. Norma tako ni le kazen, temveč nosi »poslanstvo, da individue preoblikuje, jih napravi koristne, jih normalizira, ozdravi socializira«.⁷⁸

Druga ključna lastnost norme je njena imanentnost, saj je forma konec koncev imanentizirana zunanja miselna figura.

»Imanentizacija je splošna forma nove teorije oblasti, 'oblasti brez zunanosti, forma 'odsekanja glave kralju' – z odsekanjem glave smo

⁷⁴ M. Dolar, *Kralju odsekati glavo*, (2009), str. 85

⁷⁵ M. Foucault, *Nadzorovanje in kaznovanje*, (2004), str. 204

⁷⁶ Prav tam, str. 204

⁷⁷ Prav tam, str. 204

⁷⁸ M. Dolar, *Odsekati kralju glavo*, (2009), str. 86

namesto navezne točke suverenosti dobili heterogeno razpršenost norm in njihovega taktičnega delovanja.»⁷⁹

Posledica imanentizacije miselnih figur je njihova pretvorba v formo, ki s tem vključi neko polje, pred tem zunanje oblasti, v oblast samo. Suverenost utemeljena z božjo voljo je bila oblasti zunanja, ni izvirala iz nje same, medtem ko je biopolitična suverenost del oblasti same, ji je notranja. To pa ne pomeni homogenosti, temveč vodi v dispozitiv, v katerem eno ni zvedljivo na drugo, kjer se kvečjemu delijo tehnike oblasti. Hkrati pa je imanentizacija vzrok za pozitivno plat norme, ki v nasprotju z zakonom ni zgolj negativna, ampak tudi pozitivna. Imanentizacija norm vodi v grajenje institucij, ki nadalje uveljavljajo normo, kot so zapori, šole, bolnišnice. Norme tako omejujejo, disciplinirajo in regulirajo, in hkrati homogenizirajo ter individualizirajo.

⁷⁹ Prav tam, str. 87

Foucault in upor oblasti

Tretji sklop raziskovalne naloge se bo posvetil Foucaultevi analizi upora ter tehnikam upora, ki jih predlaga. Predhodno smo se dokaj podrobno ukvarjali s Foucaultevo analizo oblasti, saj Foucault ob analiziranju upora črpa prav iz svoje teorije oblasti. Tako se bom ukvarjal predvsem z dvojim: razmerjem med oblastjo in uporom ter Foucaultevimi tehnikami upora. Preden se spustimo v samo obravnavo upora v Foucaultevih delih, bi rad poudaril, da je Foucault sam svojo analizo razumel kot angažirano, takšno, ki se upira oblasti in jo transformira.

»Nasprotno, menim da obstaja na tisoče stvari, ki jih lahko storijo, izumijo, ustvarijo tisti, ki se zavedajo razmerij moči, del katerih so, in so se jim odločili upreti ali ubežati.«⁸⁰

Vsak upor je notranji oblasti, Foucault ga celo izpostavi kot ključni del analize oblasti v neki družbi. Notranji oblasti je na isti način, kot je oblasti notranja suverenost – oboje je posledica procesa imanentizacije. Poleg tega je oblast lokalna, skupek razmerij moči na mikro ravni, ki skupaj sestavljajo oblast kot celoto. Posledično je upor, ki svojo dejavnost usmerja zoper nekemu centru ali osrednjemu antagonizmu, z upanjem, da se bo z zrušenjem le-tega zrušila tudi celotna oblast, obsojen na neuspeh – takšen upor je iluzoren, saj je iluzorno prepričanje, da obstaja takšen center oblasti, nek osrednji antagonizem.⁸¹ Ta kritika leti tako na liberalne teorije formalnih pravic, kot na marksistične teorije razrednega boja. Po Foucaultu tako upor ne more ciljati zgolj na spremembo oblastnega centra ali osrednjega antagonizma.

Prav tako so zgrešene razne teorije in prakse emancipacije, saj oblast za Foucaulta ne more biti posedovana, si je ne lasti nihče. V kolikor si oblasti nihče ne lasti, nima smisla širiti nabora njenih 'lastnikov', saj to v resnici niso. Oblast je zgolj strategija, razporeditev sil v dispozitivu, ki se spreminja, prilagaja obstoječim nasprotjem.

⁸⁰ Michel Foucault, *Interview with Michel Foucault*, v J. Faubion, *Power: Essential Works of Foucault 1954-1984*, (1994), str. 294-5

⁸¹ M. Dolar, *Kralju odsekati glavo*, (2009), str. 98-9

Kljub temu imanentnost upora ne pomeni, da so »obstoječa razmerja oblasti nujna«, ⁸² ampak da v vsakem sistemu obstaja možnost upora.⁸³ Upor je tako postavljen kot »nujni notranji protipol vsakega oblastnega telesa«. ⁸⁴

»Če namreč drži, da je v srcu oblastnih razmerij in permanentni pogoj njihovega obstoja nepokorščina in neka bistvena trdovratnost principa svobode, potem ni nobenega oblastnega razmerja brez sredstev za osvoboditev ali možnosti za pobeg.«⁸⁵

Tako se moramo vprašati, kakšna naj bo strategija resničnega upora? Prva instanca upora je za Foucaulta gotovo v sami analizi oblasti, ki ne podlega napakam klasičnih teorij. Teorija, ki kaže kontingentnost mehanizmov, v odvisnosti od strateškega in začasnega razmerja heterogenih sil oblasti, ponuja možnost upora oblasti v heterogeni naravi oblasti, ki uporju ponuja točke strateške navezave.

»To pa napeljuje le na 'neposredne boje', ki "ne iščejo 'glavnega' sovražnika, temveč neposrednega sovražnika. Niti ne pričakujejo, da bodo v prihodnosti našli rešitev svojih problemov (se pravi, osvoboditev, revolucijo, konec razrednega boja" «⁸⁶

Kaj je 'neposredni boj', ki ga predlaga Foucault? Tukaj tako Foucaultu kot tudi Dolarju manjka jasne opredelitve, konkretizacije strategij upora, a vendar v duhu Foucaulta predlaga nekaj (abstraktnejših) strategij upora.

Prva gesta upora je zanje že sam »'epistemološki rez', ki sploh vzpostavi oblast kot objekt, kot entiteto, ki ni zvedljiva na ekonomske in politične določilnice in ki sledi svojim lastnim logikam.«⁸⁷ Oblast moramo *videti kot oblast samo*, ne pa prikaz nečesa drugega. Oblast je nekonsistentna, heterogena, brez nekega bistva

»in tudi upor zoper oblast se ne more odvijati drugače kot sledeč naravi same oblasti, kot nekonsistentno mnoštvo, ki ga ni moč totalizirati in ki se ne opira

⁸² M. Foucault, *Subject and power*, v *Critical Inquiry Vol. 8., No. 4.*, (1982), str. 791

⁸³ M. Dolar, *Kralju odsekati glavo*, (2009), str. 99

⁸⁴ Prav tam, str. 99

⁸⁵ M. Foucault, *Subject and power*, v *Critical Inquiry Vol. 8., No. 4.*, (1982), str. 794

⁸⁶ M. Dolar, *Odsekati kralju glavo*, (2009), str. 100 (Dolar navaja M. Foucault, *Subjekt in oblast*)

⁸⁷ Prav tam, str. 100

na nobeno pravo bistvo niti ga ni moč zvesti na katerokoli Eno. Upor je strukturiran tako kot oblast.»⁸⁸

A vendar zanj upor ni bloden, ni notranji moment oblasti – res je, da si oblasti ne more postaviti kot zunanjega nasprotnika, a se lahko navezuje na polja in strategije, ki jih odpira država sama, ki so njen sestavni del. To je del produktivne plati oblasti – nepretrgano ustvarjanje novih polj oblasti, novih tehnik, ustvarja nek presežek, ki ga ne more v celoti kontrolirati.⁸⁹ Upor se mora, tako kot oblast, neprestano širiti, proizvajati nove tehnike upora, širiti upor na polja, ki poprej niso bila polja upora.

Gornjo točko je lažje razumeti, v kolikor se vrnemo k Foucaultevi ideji o razporeditvi oblasti. Oblast je vseprisotna, ni mesta zunanjega oblasti, kamor bi lahko pobegnili oblasti. Kljub temu pa je oblast zaradi svoje heterogenosti, zaradi spreminjajoče se razporeditve norm, razmerij moči in strategij, *ni enakomerno prisotna* v celotnem polju. Tako obstajajo polja, ki jih oblast v celoti kontrolira in polja presežka, ki jih oblast ne kontrolira v celoti. Prav na slednje cilja Foucault – ne na neka polja zunanja oblasti, temveč na tista, kjer je oblast šibkejša.

Jasno je tudi, da upor ne bi smel ciljati na enega nasprotnika, temveč bi naj skušal zaobjeti 'neposredne nasprotnike', tiste, s katerimi se srečujemo, ki so del naših razmerij moči. Takšen upor skuša, v skladu z zgornjo točko, uporabiti transformativno naravo oblasti, za njeno lastno transformacijo – mehanizme diverzifikacije, širjenja in multiplikacije skuša obrniti proti oblasti. Prav to mesto upora je mesto, »kamor bo Foucault postavil svoj pojem subjekta.«⁹⁰

Poleg tega se oblasti, ki za ima po Dolarju za Foucaulta dvojni značaj (afirmacija s pogubnimi učinki dominacije),⁹¹ lahko upira tudi z biopolitiko, ki ima tudi sama dvojni značaj. S tem misli predvsem na tiste nove oblike življenja, ki omogočajo afirmacijo kot pozitivno paradigmo upora, misel, ki so jo nadalje razvili predvsem njegovi 'dediči' (npr. Negri in Esposito). Da konkretiziram, Foucault hoče oblastne tehnike in strategije ter vse ostalo v dispozitivu uporabiti z drugačnimi nameni kot sodobna oblast, se ji upreti z njenimi strategijami. Pri tem lahko gre zgolj za uživanje ali za kakšno drugačno obliko afirmacije.

⁸⁸ Prav tam, str. 101

⁸⁹ Prav tam, str. 101

⁹⁰ Prav tam, str. 102

⁹¹ Prav tam, str. 103

Razprava

V razpravi se bom ukvarjal s primerjalnim vrednotenjem Foucaulteve teorije in unitarnih teorij upora preko zagovarjanja teze, da Foucaulteva teorija upora manj sposobna transformacije oblasti kot unitarne teorije. Sprva bom na kratko povzel Foucaultevo teorijo oblasti in v kakšni relaciji je le-ta z unitarnimi teorijami oblasti in upora. V nadaljevanju bom razvijal kritiko Foucaulteve teorije upora kot individualistične in vzporedno analiziral ali se isto dogaja z unitarnimi teorijami upora. Nazadnje pa bom izpostavil tiste elemente Foucaulteve teorije, ki jih morajo unitarne teorije inkorporirati.

Med lokalno in unitarno oblastjo

Oblast, kot jo razlaga Foucault, je heterogena, skupek raznolikih strategij, razmerij moči, norm in oblastnih tehnik razporejenih v dispozitivu – lahko rečemo, da je oblast grajena 'od spodaj navzgor'. Vse te oblastne sile, pa naj bodo makro ali mikro, so medsebojno povezane, urejene preko 'nevidne roke dispozitiva', ki pa hkrati ni zvedljiva na nobeno Eno (ne ekonomijo, ne človekove pravice in ne na kaj tretjega), ampak tam pač je.

Posledično je oblast lokalna, saj ne obstaja njen center, prav zaradi partikularnosti različnih oblastnih strategij, tehnik in razmerij moči v različnih situacijah. Da konkretiziram, oblast ni enaka v nekem centru (npr. Ljubljani) in periferiji (npr. Radljah ob Dravi), saj med njima obstajajo razlike v razmerjih moči ter oblastnih tehnikah in strategija, kar pa pomeni dvoje – da si oblasti ni možno lastiti, ker pač ni neka lastnost, ampak strategija, ki jo zdaj lahko uporabljajo eni, jutri drugi, in da ne obstaja prostor, kjer ne bi bilo oblasti, kjer ne bi bilo avtoritete. Posledično je za Foucaulta umik gibanj iz državnih institucij nesmiseln – oblast je povsod, tako v državnih institucijah kot izven njih, posledično naj upor državo uporabi kot lastno afirmativno orodje.

Na tem mestu se zdi, da je Foucaulteva teorija dokaj jasna in prepričljiva. Navsezadnje oblast red deluje različno v različnih kontekstih, res smo vpeti v raznolika razmerja moči na mikrooblastnem nivoju in res se zdi, da oblast nima neke osrednje točke – navsezadnje vsi poskusi spreminjanja neke osrednje lastnosti oblasti (kapitalizem, kršitve človekovih pravic) zgolj delno rešijo vse, kar so si želeli. Tako so tudi v socializmu vztrajali patriarhalni vzorci, v liberalnih demokracijah imajo verske institucije še danes veliko vpliva, itn. Posledično nam je tudi zmeta unitarnih teorij dokaj jasna – prosti oblasti, ki je heterogena, se ne moreš boriti

homogeno. Treba je opustiti idejo o uničenju ali izginjanju oblasti, kot jo zagovarjajo marksisti in anarhisti, saj oblast zaobsega vse sfere življenja (celo biološko življenje samo) in ne bo izginila z odpravo izkoriščevalskih ekonomskih razmerij. Prav tako je potrebno opustiti idejo o širitvi človekovih pravic, saj le-te s sabo prinašajo potencial za regulacijo in discipliniranje (poglejmo si samo mučenje, ki ga ZDA tolerirajo, a le do 'neke mere') ter ne osvobajajo ljudi od oblasti. Namesto tega potrebujemo boj proti neposrednim sovražnikom, ne le boj proti 'glavnim' sovražnikom.

Kljub temu tudi Foucault priznava medsebojno povezanost različnih družbenih razmerij (npr. produkcijskih razmerij in razmerij moči) ter raznolik vpliv oblasti na različne sfere socialnega življenja, o čemer sem razpravljal v enem od prejšnjih sklopov. Tega se je pomembno zavedati, saj to pomeni, da tudi s tem ko prevzamemo Foucaultovo analizo oblasti, to ne pomeni, da neki boji proti 'glavnim sovražnikom' ne morejo učinkovati na več ravneh, ne zgolj na tisti ozki, neposredni ravni. Tako tudi Foucault ne zanika, da širjenje pravic izboljšuje razmerja moči in produkcijska razmerja, ali da odprava kapitalizma ne postavi materialnih pogojev za dejansko uveljavljanje večine teh pravic. To je ključno, saj to pomeni, da unitarne teorije vendarle niso v popolni zmoti, ampak da zgolj precenjujejo svoj vpliv in transformativni potencial. Posledično se zdi, da Foucaultova teorija oblasti ni nujno neskladna z unitarnimi teorijami upora, saj lahko le-te še vedno zagovarjajo določeno mero unitarnosti oblasti, hkrati pa se zavedajo, da ta unitarnost ni vseobsegajoča, da se upor s tem ne konča. Konec razrednega boja tako ne more biti v revoluciji, nasilni ali demokratični, saj se boj s tem šele prične (še vedno bodo obstajali raznoliki interesi, še vedno bo obstajal potencial nasilja nad marginaliziranimi, itn.).

Kako torej osmisлити Foucaultovo teorijo oblasti? Lahko prevzamemo zgolj dele ali so ti odvisni od celote? Menim, da je potrebno Foucaultov opus ločiti na dva dela: teorijo oblasti (ki jo sestavlja kritika judicialno-institucionalnih teorij, analiza oblasti in strukturne vloge upora, antagonizma med uporom in oblastjo) in teorijo upora, saj druga ne nujno sledi iz prve.

Prva je osnovana na empiričnih vpogledih v delovanje oblasti, ki niso podprti z nikakršnimi normativnimi vrednotenji, druga pa izpostavi prav nianse empiričnih vpogledov prve, ki sem jih omenil zgoraj, ob pomanjkanju normativnih vrednotenj, ki bi le-to upravičili.

Upor med kolektivnim in individualnim

Zgolj zaradi manjka logične povezanosti med teorijo oblasti in upora, še ne pomeni, da moramo slednjo zavreči. Navsezadnje ima lahko Foucault še vedno prav in je njegov boj proti neposrednim sovražnikom bolj primeren kakor boj proti glavnim sovražnikom. V sledečem delu naloge se bom posvetil kritiki Foucaulteve teorije upora, ki upor zastavlja kot individualno prakso.

Kako torej Foucaultev upor individualizira? Odgovor tiči v Foucaultevi analizi oblasti. Heterogena moderna oblast hkrati producira in omejuje, vpenja posameznike v različna razmerja moči, jih podvrže raznolikim oblastnim tehnikam in strategijam. Vse to pa pomeni, da se med posamezniki korenito razlikuje izkustvo oblasti, saj smo podvrženi partikularnemu skupku oblastnih tehnik, strategij in razmerij moči, kar pomeni, da dijak izkusi oblast drugače kot direktor nekega podjetja ali čistilka. Foucault gornjega ne misli zgolj na makrooblastnem nivoju, zanj se izkustva ne razlikujejo zgolj zaradi pripadnosti različnih družbenih skupin, ampak tudi za vse tiste, ki odstopajo od nekih uveljavljenih norm, družbenih konvencij.

V tej luči moramo oceniti Foucaultevo teorijo upora, saj Foucault od upora pričakuje, da se navezuje na prostor, kjer je oblast najšibkejša, na tiste strategije, ki trenutno delujejo v prid upora. Proti partikularnemu se bori partikularno. Česar pa se Foucault ne zaveda (oziroma nikoli ne nakaže, da se zaveda), je individualizacija prakse upora, ki s tem poteče. Foucault različnih izkustev oblasti ne povezuje, ne trdi, da so zvedljiva ena na drugo, kar pomeni, da Foucaultev upor prav tako individualizira. Posameznik je prepuščen samemu sebi, v najboljšem primeru se poveže s peščico, ki ima bolj ali manj enako izkustvo oblasti in zgolj nanje se je zmožen navezati v svojem uporu – ostali preprosto nimajo razloga, da bi ga podprli, saj njihovo izkustvo ni podobno izkustvu drugih, Foucault pa hkrati ne ponuja nobenega povezovalnega faktorja.

V nasprotju s Foucaultevo teorijo upora unitarne teorije upora počnejo prav to – raznolikim izkustvom oblasti dajejo skupno idejo, skupni cilj, ki omogoča medsebojno povezovanje posameznikov, ki kolektivizira njihov upor. Tako se nasilje nad marginaliziranimi razlaga kot pomanjkanje človekovih pravic ali kot nujna posledica kapitalizma, ne pa kot partikularno izkustvo nekega posameznika. To samo po sebi ni v nasprotju s Foucaultevo teorijo oblasti, kot sem prikazal zgoraj, saj obstajajo elementi v dispozitivu, ki vplivajo na druge, ki so vanje

vgrajeni. To pomeni, da tudi upor, ki je oblast notranji, a vendar daje jasno prednost nekemu centralnemu elementu, osrednji nepravilnosti, lahko doseže širši premik v dispozitivu. Ni dovolj, da je upor notranji, da se navezuje na določene strategije in polja v dispozitivu. Upor, v kolikor hoče spreminjati oblast, mora medsebojno povezovati različna izkustva oblasti z vanje vpetimi instancami upora, česar Foucaultev upor ne zmora, saj mu manjka povezovalni element, ki bi vse to povezoval.

Znal bi se oglasiti kdo, ki bi trdil, da je takšna označba nepravilna za Foucaultovo delo. Mar nam ne ravno Foucault prikaže, da smo vsi podvrženi oblasti, da smo vsi omejeni? Res je, po Foucaultu smo vsi podvrženi restrikcijam oblasti, kar lahko deluje kot povezovalni element njegove teorije upora. Kljub temu se zdi, da temu ni tako, saj je Foucaultev 'povezovalni element' v tem primeru zgolj zavedanje, da smo vsi žrtve. Ampak žrtve česa? Nevidne roke dispozitiva? V tem primeru nam diskurzivni povezovalni element kaj malo pomaga – izkustev še vedno ne povezuje nič konkretnega, oblast se še vedno ne bo spremenila, niti ne bomo vedeli, kaj bi se moralo spremeniti. Brez neke unitarne podlage, ki je večinoma pogojena z normativnimi kriteriji, ki so odsotni v Foucaultevi teoriji, je bolj kot ne nemogoče vzpodbujati kolektivnost med različnimi upornimi gibanji. To lahko vidimo tudi v naših realnih političnih izkušnjah zadnjega desetletja. Različna gibanja identitet, ki so vzniknila v tem obdobju, so pokazala nujnost po unitarnih teorijah upora – gibanja, ki temeljijo svoj program zgolj na nekih obstoječih socialnih omejitvah (ali delovanju oblasti) imajo težave z doseganjem svojih ciljev, saj ne zmorejo ponuditi povezovalnih zgodb. Navsezadnje ne moremo spremeniti svoje identitete, naše kože ne moremo spremeniti iz črne v belo ali obratno. V kolikor nam je torej ponujeno zgolj neka abstrakcija o tem, kako smo vsi podvrženi družbenim restrikcijam, je težko graditi solidarnost med različnimi člani družbe.

Vprašanje, ki si ga je potrebno postaviti na tej točki, je, katera od dveh teorij upora ima večji transformativni potencial? S tem ne mislim zgolj sposobnosti upora, da spreminja razporeditev v dispozitivu, temveč tudi na zmožnost upora, da spreminja elemente v dispozitivu. Foucaultev upor, boj proti vsem neposrednim sovražnikom, se zdi neopremljen za transformacijo oblasti, že zaradi epistemološkega reza, ki se skuša na vse načine izogniti kakršnemukoli pogovoru o elementih v dispozitivu samih, jih ne skuša spreminjati. Vprašanje je, ali ima Foucault prav.

Sam menim, da nima. Kot ugotovi Foucault sam, je oblast vseobsegajoča, vseprisotna in ji posledično ni mogoče ubežati. Zame to pomeni, da so normativni temelji (npr. svoboda, enakost), neki osrednji koncepti (pa naj bodo to individualne pravice ali ekonomski sistem) še toliko pomembnejši, saj omogočajo distinkcijo med željenim in neželenim. Res je, potrebno je »odkrivati skrito nasilje 'nevtralnih institucij'«⁹², kar pa še ne pomeni, da se je potrebno za vsako ceno izogniti normativnih diskusijam, nekim osrednjim konceptom, kot točkam normativne orientacije (in posledično orientacije upora). Navsezadnje normativno ne pomeni nujno, da določene institucije jemljemo za nevtralne (ali dobre), ostale pa za opresivne. Menim, da danes prevladuje dokaj dobro zavedanje tako negativnih kot pozitivnih plati nekih družbenih institucij – npr. zavedamo se problematike karceralnega sistema. Normativna debata se ne osredotoča okoli tega ali je sistem dober ali slab, ampak kako odgovoriti na tak sistem, kakšne so negativne in pozitivne implikacije različnih odgovorov, itn.

Kot zapiše Fraserjeva:

»Problem je, da Foucault preveč stvari imenuje oblast in s tem konča. Res je, vse kulturne prakse vključujejo omejitve. Toda te omejitve so si medsebojno različne in zahtevajo različne normativne odgovore.«⁹³

Normativna neobčutljivost Foucaulteve teorije nas tako postavi pred dilemo, kakšne odgovore naj ponudimo oblasti. S tem mislim, da ni zmožna ločiti med tehnikami in strategijami oblasti, ki jih še nadalje želimo, ki jih lahko spremenimo v afirmativne, in med tistimi, ki se jih želimo v celoti znebiti, jih umakniti iz dispozitiva ali vsaj uporabljati v najmanjši možni meri.

Tako Foucaulteva teorija upora ne mora biti zares transformativna, saj se vedno prilagaja dispozitivu, namesto da bi ga spreminjala. Nasprotno pa unitarne teorije, v kolikor se izognejo naivnemu iskanju brezoblastnih sfer in upanja, da se celotna zgradba oblasti porušila zgolj zaradi padca nekega osrednjega elementa, sposobne spreminjati elemente v dispozitivu – tako s poudarjanjem njihove afirmativne plati kot tudi z odločnim izrivanjem določenih elementov iz dispozitiva.

⁹² D. Zamora, *Can we criticize Foucault*, (2014), dostopno na: <https://www.jacobinmag.com/2014/12/foucault-interview/>

⁹³ N. Fraser, *Foucault on Modern Power: Empirical Insights and Normative Confusions*, v *PRAXIS International*, (1981), str. 286

Foucaulteva teorija upora tako nosi manjši transformativni potencial kot unitarne teorije upora, saj (1) individualizira prakso upora, s čimer oteži medsebojno solidarnost in omejuje možnosti kolektivnih akcij, in (2) ker Foucault ne spreminja vsebine dispozitiva, kar je posledica pomanjkanja normativnih elementov v njegovi analizi in teoriji oblasti ter upora.

Foucaultevi napotki unitarnim teorijam upora

V zaključnem delu naloge je tako potrebno zgolj še izpostaviti, kaj mora unitarne teorije upora prevzeti od Foucaulta, v kolikor se želijo učinkovito upreti sodobni oblasti (seveda brez kompromitiranja lastnih prednosti – torej z ohranjanjem unitarne zasnove oblasti in normativnega jedra teorije).

Prva lekcija, ki jo morajo unitarne teorije prevzeti od Foucaulta, je zavedanje stopnje unitarnosti oblasti. Kot sem omenil že zgoraj, Foucault ne strogo izključuje zvedljive narave nekaterih elementov v dispozitivu, pa tudi če bi, se zdi, da lahko raznolika izkustva oblasti osmislimo prav prek unitarnih teorij oblasti. Prav tako se zdi, da oblast tudi v resnici povezuje nek osrednji koncept. A potrebno se je zavedati, da navkljub unitarnosti države, to ne pomeni, da se ob zrušitvi 'središča' oblasti poruši celotna oblastna struktura, saj obstajajo nekateri elementi v dispozitivu, ki so do precejšnje mere neodvisni od drugih. Razidem verjetno ni zgolj posledica ekonomskega izkoriščanja v kapitalističnih družbah, ampak tudi nekih predsodkov, medkulturnega nerazumevanja. Prav tako razlog za neenakost med moškimi in ženskami ni zgolj v pomanjkanju formalnih pravic slednjih, ampak tudi v sami naravi ekonomskega sistema, predsodkov in podobnega. Posledično se je potrebno otresti naivnega prepričanja, da se z zrušitvijo središča oblasti zruši celotna oblast, da se upor konča z dokončno Revolucijo. Dan po revoluciji naznanja nadaljevanje boja za pravičnost v neki drugi sferi, ne pa njegovega konca.

Druga Foucaulteva lekcija, ki je povezana s prejšnjo, je potreba po boju proti oblasti 'od spodaj'. Kakor Foucaulteva analiza, ki poudarja vlogo razmerij moči med posameznimi člani družbe, tudi Foucaulteva teorija upora boj proti posameznim razmerjem moči. Zdi se, da večina upornih gibanj zanemari ta aspekt Foucaulteve teorije, ki pa se navsezadnje zdi izredno pomemben, saj se zmage v 'središču' oblasti ne nujno prevedejo v splošne zmage, izogibanje oblasti pa je neučinkovito, ker je oblast vseprisotna. Posledično je potrebno spreminjati oblast tudi lokalno, diverzificirati in prilagajati prisotnost upora, medtem ko je še vedno potrebno

graditi na unitarnosti oblasti same kot povezovalnega elementa raznolikih izkustev oblasti. Kaj to pomeni v praksi? Potrebno je več kot zgolj vključiti se v nekatere dele oblasti (po navadi so to tisti, ki jih gibanja smatrajo za središča oblasti), potrebna je množična mobilizacija, ki omogoča enakomerno spreminjane delovanja oblasti. Kot opaža Leo Panitch, je Gibanje delavcev brez zemlje (MST) v Braziliji, doseglo precejšnje uspehe v šolskih reformah v tistih delih Brazilije, kjer so se njihovi kadri uspeli vključiti v izobraževalni sistem in ga spreminjali tako lokalno kot v središču (v navezavi s Stranko dela – PT).⁹⁴ Množična gibanja so potrebna, v kolikor upor stremi k materialnim in dolgotrajnim spremembam oblasti. Slednje pa je mogoče le, dokler imajo gibanja unitarno zasnovo upora, ki omogoča kolektivni boj.

Takšna sinteza Foucaultevih empiričnih vpogledov v delovanje oblasti in unitarnih teorij upora, omogoči transformacijo oblasti, brez da bi se naivno zanašala na njen propad, v kolikor upor uspe izmakniti nek ključni gradnik.

⁹⁴ L. Panitch, *In and against the Brazilian state*, (2020), dosegljivo na: <https://jacobinmag.com/2020/01/brazil-education-rebecca-tarlau-occupying-schools>

Zaključek

Tezo zastavljeno na začetku raziskovalnega dela, ki trdi, da je Foucaulteva teorija upora (primerjalno) manj sposobna transformacije oblasti, kot so unitarne teorije upora, sem potrdil.

V prid potrditve teze sem predstavil dva argumenta. Prvi se je ukvarjal z individualizacijo prakse upora, ki sledi po Foucaultevi teoriji upora, drugi pa se je ukvarjal z mankom normativnih elementov Foucaulteve teorije, ki mu onemogočajo transformacijo oblasti, saj mu onemogočajo diverzifikacijo odgovorov na različne oblastne strategije in prakse, ki jih analizira.

Unitarne teorije, ki se same ne soočajo z izpostavljenimi težavami, so tako primerjalno boljje situirane za transformacijo oblasti. A vendar Foucault ponuja tudi pomembne vpoglede, ki so koristni za unitarne teorije upora. Sam izpostavim dva: omejenost unitarnosti in boj proti oblasti 'od spodaj'. Prvi opozarja na dejstvo, da se upor oblasti ne konča z Revolucijo, temveč se z njo šele prične. Drugi pa opozarja, da oblasti ni moč transformirati zgolj iz njenega središča, temveč je potreben celovit proces, ki vključuje večje število ljudi, ki tudi lokalno transformira oblast.

Poleg tega sem se v raziskovalni nalogi trudil osvetliti ostale pomembne prispevke Foucaulta k filozofiji (njegov genealoški pristop k analizi oblasti, odprtje polja biopolitike, analiza oblasti 'od spodaj') ter jih kritično ovrednotil.

Literatura

- Dolar, Mladen* (2009): Kralju odsekati glavo: Foucaultova dediščina. Založba Krtina, Ljubljana
- Faubion, James D. et al.* (2000): Power: Essential Works of Michel Foucault. The New Press, ZDA
- Foucault, Michel* (1982): Subject and power; v *Critical Inquiry* Vol. 8., No. 4. Chicago Journals, ZDA
- Foucault, Michel* (2008): Nietzsche, genealogija, zgodovina; v *Subjekt in oblast*. Založba Krtina, Ljubljana
- Foucault, Michel* (2009): Vladnost; v *Življenje in prakse svobode*. Založba ZRC, Ljubljana
- Foucault, Michel* (2004): Nadzorovanje in kaznovanje. Založba Krtina, Ljubljana
- Fraser, Nancy* (1981): Foucault on Modern Power: Empirical Insights and Normative Confusions; v *PRAXIS International* Vol. 1., No. 3. Blackwell Publishing Ltd., Združeno kraljestvo
- Nietzsche, Friedrich* (2005): Človeško, prečloveško. Slovenska matica, Ljubljana
- Panitsch, Leo* (2020): In and againts the Brazillian state. *Jacobin Magazine*; dosegljivo na: <https://jacobinmag.com/2020/01/brazil-education-rebecca-tarlau-occupying-schools> (pridobljeno dne 8.2.2020)
- Taylor, Dianna et al.* (2014): Michel Foucault: Key Concepts. Routledge Press, London
- Zamora, Daniel* (2014): Can we criticize Foucault? *Jacobin Magazine*; dosegljivo na: <https://www.jacobinmag.com/2014/12/foucault-interview/> (pridobljeno dne 8.2.2020)